

Szabad György akadémikus, akinek házelnöki működése nagyban hozzájárult alkotmányos hagyományaink föléledéséhez és megerősödéséhez, közérthető, tömör, ugyanakkor erős tudományos érvekkel alátámasztott cikkben mutatta be az 1867-es kiegyezés hiányosságait és hosszú távú következményeit. Szabad György akadémikus, akinek házelnöki működése nagyban hozzájárult alkotmányos hagyományaink föléledéséhez és megerősödéséhez, közérthető, tömör, ugyanakkor erős tudományos érvekkel alátámasztott cikkben mutatta be az 1867-es kiegyezés hiányosságait és hosszú távú következményeit. (2007. május 28.) Mind a mai napig nincs egyetértés sem a közvéleményben, sem a történészek körében, hogy a súlyos következményekkel fenyegető "alkut" elutasító Kossuthnak volt-e igaza, vagy Deáknak, aki a magyar nemzet és a Habsburg-dinasztia megbékélését megteremtő, kihatásában pedig a közel ötven évi békét és látványos gazdasági fejlődést hozó kiegyezés első számú megalkotója volt.

Gyakran elhangzik az a vélemény is, hogy történelmünk tele van megalkuvásokkal, rossz kiegyezésekkel. 1867 előtt ilyen lett volna az 1711-es szatmári béke, a közelmúltban pedig az 1963-as részleges amnesztiát követő megbékélés a véreskezű Kádár-diktatúrával. Közelebbről érintik a mai nemzedékeket az 1989/90-es rendszerváltozás körüli viták. Miközben az idő múlásával sokak, köztük korábbi ellenfelei szemében növekszik a néhai Antall József miniszterelnök tekintélye és megbecsülése, a reá kígyót-békát kiáltó szélsőjobb mellett újabban Antall néhány egykori párttársa is - epigonoktól kísérve - arról gyözködi a közönséget, hogy ő is hibás, amiért nem történt meg a kommunista rendszer valódi, teljes megváltoztatása, márpedig ennek is a következménye a mai kormány minden hibája, vitatható lépése. Mint résztvevő és tanú, egy "kiegyező," az alábbiakban összefoglalom, hogyan látom én e vitát.

Tizenhét év nagy idő, a mai fiatalok számára az 1989-es világpolitikai fordulat történelem. A hazai rendszerváltozás tevőleges résztvevői közül még kevesen összegezték élményeiket, életük tanulságait, de a mai kormány eltökélt híveit leszámítva a legtöbben jelenlegi siralmas közállapotainkból kiindulva tekintenek vissza a rendszerváltozás időszakára. Hajlamosak vagyunk elfeledni, hogy a Kádár-korszak második, hosszabb felét is az erőszak és a félelem tartotta fenn, a "puha" diktatúrában is mi minden volt tiltva, mekkora (bár jól elrejtett) különbség volt a vezető csoport, a "nomenklátúra" és a tömegek életszínvonala között, s főként hogy milyen súlyos anyagi és szellemi károkat okozott és hagyott hátra a Kádár-rendszer politikája. Ezzel együtt tény, hogy az egykori kommunista tömb minden országában nagyobb volt az elnyomás, és/vagy jóval rosszabbak voltak az életkörülmények, mint a 80-as évek Magyarországon, ezért máshol egyértelműbb, hogy a rendszer megváltozása jelentős javulást hozott a mindennapi életben is. A szabadság nagyszerű dolog, de olyan mint a levegő, természetesnek vesszük, csak a hiányát vesszük észre. Nálunk a változások gazdasági előnyeit egy szűk réteg élvezi, a közhangulatra az elkeseredettség jellemző. A kommunizmus idején kevés dolog volt kapható, elérhető, de a keveset az emberek meg tudták fizetni. Ma minden kapható, de a legtöbb embernek nincs pénze a sok csábító tárgy és szolgáltatás megvásárlására. Ez jobban frusztrálja az embereket, mint az általános szegénység. Ráadásul jogos a kérdés, hogy az egykori "legvidámabb barakk" országa miért kénytelen ismételtén a lakosság hétköznapijait megkeserítő súlyos államháztartási, pénzügyi válságot átélni? Nem ért bennünket háború, földrengés, szökőár, miért húznak el mellettünk sorstársaink, még a szovjet rabságtól sokkal súlyosabban érintett balti országok is? Maga a rendszerváltozás lett volna a hiba, vagy annak végrehajtása? Menet közben siklott félre a sokat ígérő folyamat? Felelős ezért

Antall József és kormánya, illetve pártja, az akkori Magyar Demokrata Fórum?

Sokan komolyan veszik Antall szarkasztikus megjegyzését, hogy "tetszettek volna forradalmat csinálni!" Forradalmakat csak az elkeseredett nép csinál (ha a hatalom megosztott, nem elég könyörtelen), egy ember, egy kis csoport legfeljebb puccsot. 1989-ben bizakodó, változás-párti, reményteljes volt a közhangulat, de nem forradalmi. Azon kellene bánkódnunk, hogy a kommunista pártvezetés ellenállás helyett maga is a változás mellé állt, lehetővé téve az erőszakmentes, békés, gyors átmenetet? Hiányzott nekünk egy Tienanmen-téri vérengzés, összecsapás az ellenzéki tömegek és a rendőrség meg a munkásörség között? Jött volna egy véres polgárháború, a hadsereg bevetésével? 1989/90 fordulóján az ország békés átmenetet akart és nem leszámolást, a többség a radikális hanggal szemben a "nyugodt erő"-re szavazott.

Az MDF első elnöke utódját, Antallt vádolja a párt rossz útra terelésével. Aki helyteleníti, hogy az ideológiailag heterogén, a "népi" baloldaltól az akkor még rejtekező szélsőjobb gondolkodásig terjedő mozgalmából Antall korszerű, az európai partnerek által megbecsült jobbközép pártot formált, lelke rajta. Az 1990. tavaszi választási győzelemben azonban elvitathatatlan Antall döntő szerepe. Ki meri azt állítani, hogy más vezetővel jobban szerepelt, győzött volna az MDF? És az SZDSZ győzelme esetén jobb irányt vett volna az ország? Akik pedig máig nem értették meg a második legerősebb párttal kötött, a kormányzást a kétharmados törvények radikális lecsökkentésével lehetővé tevő, de azóta annyit kárhoztatott "paktum" szükségességét (e nélkül a kormány már a taxis blokád előtt megbukott volna), hogyan fogadták volna a másik megoldást, a rendszerváltozató MDF és SZDSZ nagykoalícióját? Vagy az előzetes vádakát igazolva a választást megnyerő pártnak a bukott rendszer örökösév el, az MSZP-vel kellett volna megegyeznie közös kormányzásban?

Szívósan tartja magát egy ostoba mese, rágalom, hogy Antall egy 20 pontos titkos ("rózsadombi") paktumban állapodott meg a régi rendszer képviselőivel az átmenetről. Egyes pontok logikusak, mások képtelenséget állítanak, az állítólagos "paktum" dátuma (1989. március 15.) és résztvevői (szerepet csak később betöltő politikusok, plusz külföldi diplomaták és titkosszolgálatok) pedig eleve kizárják a hitelességet. E pontokat nem 1989-ben, vagy 1990-ben gyártották, hanem évekkel később, és nem a rendszerváltók, hanem ellenfelek. Akik közelebbről ismerték Antallt, vagy elolvassák írásait, esetleg a róla készült titkosszolgálati jelentéseket (Rainer János ezek egy részét feldolgozta), azok tudják, hogy ő egész életében elvetette a marxizmust, megvetette a kommunistákat, de nem félt tőlük. Ama kevesek közé tartozott, akik semmiféle olcsó kompromisszumot nem kötöttek a Kádár-rendszerrel, még az "elvtárs" szót sem volt hajlandó kiejteni vagy leírni, hacsak nem gúnyos összefüggésbe n. Kormányfőként meghatározó szerepe volt a függetlenségünket eltipró Varsói Szerződés feloszlásában, és miközben kitűnő viszonyt épített ki Jelcin Oroszországaival, gyakran figyelmeztetett az orosz nagyhatalmi politika feltámadásának lehetőségére, ezért is szorgalmazta hazánk NATO-tagságát. Példamutatóan korrekt magatartást tanúsított a parlamenti ellenzékkal szemben, de mindenki másnál hamarabb észlelte, hogy a szocialista - szabad demokrata összefogás személyi visszarendeződéshez vezethet.

A rendszerváltozáskor a korábban reánk kényszerített szocialista gazdasági és politikai rendszer bűneinek egy részét és alapvető hibáit a pártállam vezetői és haszonélvezői

elismerték, de saját felelősségükről a mai napig hallgatnak, az meg egyenesen szemérmetlen, amikor az egész átalakulást saját felvilágosultságuk javára írják. Azt az akkori közvélemény elhitte, hogy a kommunista párt tagjai és vezetői őszintén megváltoztak, hogy a damaszkuszi úton Saulusokból valóban Paulusokká változva magukévá tették a demokrácia elveit. Pozsgayt, Németh Miklóst, Szűrös Mátyást, Horn Gyulát ki akarta volna akkor felelősségre vonni a múltért, vagy demokratikusan megválasztott képviselőként ki tudta volna tiltani a politikai életből? Úgy hittük, hogy az egykori kommunisták korábbi előjogaikat elveszítve szerényen meghúzódnak, és kiveszik a részüket az ország újjáépítéséből. A békés átmenetet értékelve és a szovjetunióbeli folyamatok kiszámíthatatlanságától tartva, a nyugati demokráciák is fátylat akartak borítani a kommunizmus bűneire. Az Európa keleti felébe behatoló tőke pedig - a már kialakult személyes kapcsolatokra építve - előszeretettel szövetkezett a korábbi politikai és gazdasági elittel. Ezt csak lassan vettük észre, megakadályozni pedig aligha lehetett. Vagy ki kellett volna zárni a külföldet a magánosításból, a befektetésekből, amikor éppen a kirabolt és gazdaságilag is tönkretett országban nem volt vagyon, tőke, értékesíthető nyersanyag?

"Elmaradt az ígért tavaszi nagytakarítás," hangzik el gyakran a vád jobboldalról. Az MDF nem totális elitcserét, "B-listázást" ígért, hanem a fejek kitakarítását, a kommunizmus kellékeinek a kisöprését. Antall egy pártsemleges közszolgálati apparátust akart létrehozni, amelyben csak a szakértelem és a teljesítmény számít - ahogy ez a régi demokráciákban természetes. A személyi változásokat nem a miniszterelnökség, vagy a Bem-téri pártszékház döntötte el, hanem az illetékes minisztériumok új vezetői, az önkormányzatok esetében pedig maguk a választók. Az iskolák, kórházak, szakszervezetek esetében is az adott intézmény közössége döntött a tisztségviselőkről - szabad és titkos választás útján. A kormány arról nem tehetett, hogy működött a megszokás, vagy inkább éltek még a régi félelmek, és annyi esetben választották meg a régi, hitel nélküli embereket. Az eredményeket a kormány akkor sem tudta volna felülbírálni, ha akarta volna, a személycseréket pedig nem végezhetette el mások helyett a miniszterelnök.

Senki sem ígért "könnyű álmot", sima átmenetet, azonnali jobb életkörülményeket. Józan ember erre nem is számított, de a közhangulat gyors romlásáért elsősorban a véleményformáló sajtót, a médiát és az értelmiségi tekintélyeket illeti a felelősség. Segíthettek volna az átalakulással járó folyamatok megértésében, az új politikai és gazdasági viszonyokhoz történő alkalmazkodásban, de ezt elmulasztották, és döntő szerepük volt az új politikai elit, a kormány és a parlament tekintélyének a lejáratásában, majd a "szakértő"-nek kikiáltott régi gárda iránti illúziók kialakulásában. Az 1990-es választás után kezdődött médiaháború máig tart. "Antall nem akart háborút. Szabad és tisztességes sajtót akart. Konszenzust, méltányosságot, demokratikus médiatörvényt. A Haraszi Miklós képviselte SZDSZ-es médiapolitika azonban nem akarta ezt, mert úgy vélte, e nélkül sokkal jobban érvényesítheti a maga befolyását. Ellenfelei tudták: a kormányfő nem képes - és nem is kívánja - uralma alá hajtani a tévét és a rádiót." (Debreczeni József: Antall szelleme. Népszabadság, 2006. május 27.) Jobboldali kritikusai azonban nem értették meg, hogy a modern demokráciában kormányoktól és pártoktól független médiára van szükség. Ilyen ma sincs, és a magyar demokrácia működési zavarainak itt van az egyik gyökere. Az első szabadon választott Országgyűlés az átalakulás legfontosabb törvényeit meghozta, a fájdalmas és elkerülhetetlen lépéseket a kormány megtette, 1993-ra a gazdaság biztató növekedési pályára állt, de sokan váltak a változások kárvallottjává. Számos munkavállaló elveszítette biztos és kényelmes állását. A mezőgazdaság védtelen maradt az

Európai Közösség korszerű technológiával előállított szubvencionált termékeinek versenyével szemben. A közép- és kisvállalkozások a támogatások (Egyszintű hitel, Start-hitel) ellenére nehezen állták a tőkeerős külföldi cégek versenyét, a munkavállalói részvényprogram eltörpült a kapcsolatok révén olcsón megszerezhető állami tulajdon mellett, s a régi politikai elit - nagyban építve az 1990-es választásokig tartó "spontán privatizáció" idején megszerzett javakra - szinte észrevétlenül vált az új gazdasági elit fő erejévé. De az is csak rosszindulatú mese, hogy a nemzetközi tőke, vagy személyesen Soros György bármilyen, az országra nézve előnytelen feltétel elfogadására kényszerítette volna Antallt. A kormányfő sohasem azt mondta, vagy azt tette, amit partnerei elvártak, szívesen hallottak volna, ő mindig úgy beszélt és cselekedett, ahogy az ország érdekében helyesnek látta.

Amellett, hogy Antall egymaga nem végezhetett el mindent, s 1992-től elhatalmasodó betegsége nyilvános szerepléseit korlátozta, távol állt tőle az ún. "kézivezélés." Kormányának tagjainak mozgásterét nem korlátozta, nem szólt bele munkájukba, csak ha bajt észlelt. Számos elképzelés, terv (igazságtételi csomag, kárpótlás, ügynöklista, titkosszolgálatok átvilágítása stb) sorsa az Alkotmánybíróság, a Parlament, vagy az egyes miniszterek kezében volt. Gazdaságpolitikai kérdésekben sokszor valóban nem volt meg a kellő összhang a kormányon belül, a ciklus végére mégis ígéretesen alakultak a mutatók, s az öröklött adósságot is kezdtük kinőni. (Szakemberek százszor elmagyarázták, miért nem lehetett, illetve nem volt célszerű megtagadni az öröklött adósság vállalását.) A régi rendszerben folytatott "spontán privatizációt" az Antall-kormány leállította, de külföldi tőke nélkül sokkal nagyobb lett volna a munkanélküliség, alacsonyabbak a bérek, s nem lett volna mit exportálni - a gazdaság összeomlott volna. (Az más kérdés, hogy nem minden új tulajdonos volt jó tulajdonos.) Fontos területeken, többek között a közüzemek esetében, ugyanakkor ragaszkodtunk az állami tulajdon megtartásához.

A komolytalan vádakatszámítva, ha a mai jogos elégedetlenséget valaki a rendszerváltozás hiányosságaiból vezeti le, akkor lényegében ugyanazt mondja, mint a miniszterelnök, aki az ország bajait és saját hazugságait az 1990 utáni összes kormány nyakába akarja varrni, és saját rossz politikáját ezek orvoslásaként állítja be. Csak egyetérteni tudok a köztársasági elnökkel, hogy nem az alkotmánnyal, nem a magyar demokrácia intézményeivel van baj. Lehet, hogy a "globalizáció," azaz a mai kapitalizmus sok mindenért felelős, de egyrészt Magyarország egyedül aligha változtathatja meg a világot, másrészt nehéz megmagyarázni, miért boldogul ebben a globalizált világban egyre jobban a többi, egykor kommunista uralom alatt álló ország. Csak minket nem szeret és ezért kizsákmányol a nemzetközi tőke? Biztosan van hiba másokban - de bennünk is, és a mi dolgunk a saját hibáinkon változtatni. 1989-ben a Sors teret nyitott a magyar nemzet számára. Azóta szabadon választjuk meg, hogy kik és milyen politikát követve irányítják az országot. Élünk jobban a lehetőséggel, a felelősséggel!

Jeszenszky Géza
az Antall-kormány külügyminisztere